

SÁNDOR IVÁN

Minden valami más*

Mégis elutaztunk Kecskemétre.

Eltelt közben néhány év.

Nem tudom, szürke ősz, világos tavasz volt-e, azt sem tudom, hogy akkor láttam-e meg a vonatablakból az egymásra dobált betongerendákat, mellékvágányokon veszteglő lepusztult szerelvényeket, a festékszóróval spriccelt rozsdás vaslemezeket, a romlás mélyére tekeredő huzalokat, amikor elhagytuk Budapestet, vagy amikor közeledtünk Kecskeméthez. Fémforgácsok, repedt WC-csészék, talán szemétlerakódó volt, talán roncstelep, Liv tekintetére emlékszem, dermedten bámult ki az ablakon, hová indul, miféle múltakat keres, talán erre gondolt, nem kellene máris visszafordulni, mielőtt magába szívja a rozsdás torok.

A roncsok nehézkes szárnycsapással átkelnek az éveken, hozzák magukkal a lepusztulás üzenetét, Liv tekintete is benne van.

Mondanom kellett valamit.

Átkaroltam a vállát. Álltunk némán az ablaknál. Kerestem a szavakat, de erősebb volt a szomorúságom, semmint hogy másról kezdjek beszélni, nem voltam képes rá, és nemcsak a megnyíló alvilági torok láttán.

Hozzászoktam már a roncsvilág látványához. Nemcsak Budapest különböző részein, nemcsak a városperemen, nem is csak utazások közben a rendezőpályaudvarok tájékán, tulajdonképpen nem is ezek hagyták a legmaradandóbb nyomokat bennem, és nem is a látszatra műemlék szépségű kapubejárók csak közelebből salétromos falai, a látszatra gondozott kertek hulladékkal teli sarkai, hanem az arcok, a tekintetek, a legkülönbözőbb változatokban: a lepusztult viskók előtti padokon üldögélve maguk elé bámuló öregek tehetetlensége, a Lukács uszoda teraszán napbarnítottan heverők unottsága azt juttatta eszembe, amit az ismerőseimtől hallhattam – nekem csak egyszer volt benne részem –, hogy átlépve a határt nyugat felől megcsapta őket amit vasfüggönyön *innen* nek nevezünk.

Annak, hogy a szomorúságom hálójából nem tudtam legalább annyira kibújni, hogy beszélgetni kezdjünk, az volt az oka, hogy Liv arcán új vonásként megpillantottam valami hasonlót. Mi lesz, ha beszívja őt is ez a világ? Ha átadja magát a legenyhébb szavakkal, mondjuk a múlandóság legyőzhetetlenségének nevezhető hangulatoknak, amire különben is volt az anyjától örökölt hajlama?

---

* Részlet a *Drága Liv* című regényből.

Lyon környékén, Bordeaux környékén, a Párizs környéki északi perem-negyedeknél vannak ilyenek. Még hatalmasabb roncstelepek, mondta.

Megérezte, mi játszódott le bennem?

Megnyugtatásnak szánta, mégis miért nem tűnt el az arcáról a rémület?

Máris benne voltunk a következő kanyarban. Mintha nem előre, hanem körbe haladtunk volna, folytatódott a roncstelep. Szétrohadt lavórok, kibelezett mosógépek, penészes szalmazsákok, összelapított vödörök rengetegében egy betongerendán keresztbe fektetett pallón kislány hintázott. Mintha a következő pillanatban már feltűnhettek volna egy vándorcirkusz sátrai, és a kislány valamelyik artistafamília öt év körüli ivadéka lett volna, aki éppen próbál, nem játszogat, hanem fegyelmezett dresszúrának vetve alá magát, már órák óta úgy szalad végig a libikókaként használt pallón, hogy mindig jókor forduljon vissza, egyensúlyban tartva a pallót, ami elég magasan billegett a föld fölött ahhoz, hogy veszélyt jelentsen.

A vonat lassított a kanyarban.

Cirkuszsátor nem volt látható.

A kislány a palló kibillenésének határpontjához ért. Abban a pillanatban, amikor megtorpant. Liv sűgva azt mondta: a Deák téri rendőrség épületéből nem lehet a Népköztársaság útjára belátni, Gábor nem láthatta az ablakból a szovjet tankokat.

A vonat újra gyorsított.

Úgy érezte, hogy el kell mennie a Deák kapitányságra. Fel kell jutnia a második emeletre. Meg kell bizonyosodnia. A Bajcsy-Zsilinszky út felől annyiszor megnézte már az ablaksort, hogyan láthatott onnan be valaki a Népköztársaság útjára, hogy láthatta a harckocsikat?

Mikor ment oda? Előző nap? Az előző évben? Hogyan jutott be?

Van önöknél panasziroda?

Persze franciául kérdezte.

Nagy nehezen előkerítetek egy tolmácsot, menjek a külföldieket ellenőrző hivatalba vagy a francia követségre, csak kérdezni akarok valamit, csak van önöknél panasziroda. Persze, van, kitöltöttek egy belépőcédulát. Ott kellett hagynom az útlevelemet, felosontam.

Nevetve mondta. Mint aki éppen oson, lábujjhegyen. Benyitottam négy vagy öt irodába, olyanokba, amelyeknek az ablakán ki lehetett nézni. Mindenhol azt kérdeztem, iszonyú akcentussal magyarul, pardon, ugye ez a panasziroda, mindenhol megmondták, hogy hol van, ott aztán addig kerestetem egy tolmácsot, amíg úgy csináltam, hogy ó szörnyű, unom ezt az egészet, lepecsételtetem a belépőmet és kijöttem.

Hatalmas karimájú fekete szalmakalap van rajta, rövidujjas piros selyem garbó, fekete miniszoknya, tűsarkú cipő, minden piros és fekete amikor kilép az egyik irodából, az őrmesternő azt hiszi, hogy a Mata Hari tipeg ott, kilép

a következő ajtón is, tovább suhan, mint egy játékos futam. Ültem a műanyag huzaton a kupéban, minden csokoládébarna műanyag, még az is porosnak látszott, ami nem volt poros. Liv is visszaült már, olyan mozdulattal dőlt hátra, mintha az Orient Expressz luxusfülkéjében ülne, nevetett, mert láthatta magát, amint végiglibeg a Rendőrkapitányság folyosóján, keres egy ablakot, amelyen kipillantva megállapítja, hogy meddig lehetett onnan több mint húsz évvel előbb kilátni.

Hát nem lehetett odalátni.

Holott azt a katonai konyhát ott vonszolták. Hajnali négy körül.

Anyámmal a harckocsik dübörgésére ébredtünk. Kinyitottam az ablakot. Lehattunk százhusz méterre a Magyar Ifjúság útjától, odahallatszott a harckocsik dübörgése. Előbb hallottuk a hangjukat, aztán kapcsoltuk be a rádiót. Anyám visszabújt az ágyába, magára húzta a takarót. Hideg hajnal volt. Az isten áldjon meg, csukd már be az ablakot. Hallani akarom, mi történik. De hogy akkor ő a rádióban nem hallja Nagy Imrét, amint bejelenti az orosz támadást, és kihirdeti, hogy kilép a Varsói Szerződésből.

Délután mondta a házmesterné, mert ő kiszaladt hajnalban az Operáig, hogy ezek most már végleg berendezkednek, konyhát is hoztak magukkal.

De a konyhát én se láttam. Soha. Csak olvastam róla. Csak hallottam róla.

Sok évvel később a Művészből ültem. Kipillantottam a bejárat melletti asztaltól. Megláttam. Mi volt ez? Az olvasmányaimból tudtam, hogy az ilyesmit a szakirodalom a reális tér-idő szakralitásának nevezi. Olyan elvont, olyan üres volt az a fogalom, s akkor egyszerre, mint valami ragasztott felületen megkomponált kopírozással, megjelent előttem az, aminek a valóságáról soha nem győződhettem meg, de aminek mégis lennie kellett. Egy valóságos történet töredékévé szakralizálódott a számomra. Ahogy kinéztem, mint egy hatalmas filmforgatás monumentális kelléke, mitikus dinoszaurusza, ott dübörgött előttem egy harckocsi, vonszolva egy könnyű csattogó tábori konyhát. A fémes hang minden más zajt elnyomott. Láttam a Kecskemét felé zakatoló vonat műanyag ülésének redőiben az ujjnyi port is, és odafordultam Livhez, aki ott ült a Művészből mellettem, itta a kávéját, csendben, hogy ne zavarjon, mert addig jegyzeteltem. Kimutattam. Te, valahol ott lehetett az a katonai konyha.

Nem neveltünk, egymásra néztünk. Tehát behajthatunk együtt egy közösen végigolvasott lapot, amin semmi olyan nem volt olvasható, amiről azt lehet mondani, hogy megtörtént, de az, hogy egymásra néztünk és úgy éreztük, behajthatjuk együtt a lapot, az megtörtént.

Azt sem tudom, hogy Simi temetése a kecskeméti utunk előtt volt-e vagy utána.

A nyitott sír előtt álltunk anyámmal. Mindenki a gödör fölött deszkákra helyezett koporsót nézte. A sírásók megmarkolták a hevederek végét, készen

álltak rá, hogy leeresszék a koporsót. Anyámra pillantottam, ő rám. Mintha olyan történetben jártam volna, amelyről éltek bennem, emlékfoszlányok, de most vált csak bennem realitássá, hogy a részese voltam, ugyanis anyám pillantásából félreérthetetlen volt, hogy apám temetésére gondol, ahol ugyanígy állt a nyitott sír mellett, a másik oldalon a Simivel, akinek a koporsóját most eresztették a gödörbe, de anyám ugyanúgy néz engem, a negyvenévest, amiként apám temetésén az ötéves fiát, a vállamat balkézrel átkarolva. Csakhogy az akkori emlék megoszthatatlan még velem is, mert hogyan is képzelhetem én vissza magam ugyanúgy, ahogy ő, hogyan őrizhetnék emlékeket apám temetéséről. Talán a könnyeit? Talán a sápadtságát? Így hát, miközben fogtuk egymás kezét, meg kellett hagynom őt a felidézés magányában.

Már a Simi temetésére való készülődés is olyan volt, mint a gondos munka egy kellékekkel teli öltözőben. Én a sötétkék öltönyömet vettem fel, ami utoljára a gimnáziumi ballagáson volt rajtam. Anyám ósdi, naftalinszagú vászon védőzsákból húzott elő egy fekete krepdesin kosztümöt, s habár volt jó néhány fekete fellépője, mégis azt a harmincöt éve nem viseltet vette fel. Amikor a szobáinkat elválasztó ajtóban megjelent, habár semmilyen hatásszünetet nem tartott, egyetlen szót sem szólt, azért nyilvánvaló volt, hogy ő most két sírhez indul, a Simiéhez a rákospalotai temetőbe és apáméhoz, ahová minden esztendőben egyszer, a halála évfordulóján ment ki.

Fogtuk egymás kezét a családtagok, a rengeteg színész és barát között. Már zuhogtak a göröngyök, keményen lapátoltak a sírásók, amikor mozgolódás támadt mögöttünk. A tömeg némán és gyengéden megnyílt, éppen csak annyira, hogy helyet adjon, még nem láttam kinek, de akik mögöttem voltak, látták, és máris folyosót nyitottak.

Gádor közeledett.

A felhajtott gallérú ballonjában volt. A fekete Bogart-kalapjában. A lebegő fekete selyemsál volt a nyakában.

Úgy közeledett föltartóztathatatlanul, mintha várta volna, hogy a Simi visszaszól a gödör felől, na, ripacskám, hát ennél jobban nem ordíthatja világgá, de nem ám, dilettánskám, hogy itt bujkál közöttünk.

Ami anyám magányos pillantásából nyilvánvaló volt, hogy ő odaképzelt engem a hajdani sír mellé, de nem tudhatja, hogy bennem vajon él-e valami az apám temetéséből, nos, ez a bizonytalanság attól a pillanattól, hogy Gádor mellénk ért, eltűnt, mert úgy néztem vissza anyámra, mint aki most már maga előtt látja a régi nyitott sírt is, hármunkat is, anyámat középen, köztem és Simi között, s még mintha hallottam volna Simi szavait is, ahogy Gádornak akkor odasziszegett.

Lehet, hogy azokat a pillanatokat éppen az hívta elő bennem, amit Gádor mondott el sok évvel az apám temetése után. De láttam. Megszorítottam anyám kezét. Viszonozta a szorítást.

Gádor olyan közel állt meg a gödörhöz, hogy az agyagos föld rátapadt a lakkcipőjére. Néma volt mindenki már percek óta, de az a némaság, ami akkor átsuhant a sírok felett, más volt, mint a percek óta tartó, olyan volt, mint amikor a színházban már kialudt minden fény, csak sejteni lehet a nehéz suhogásból, hogy szétmegy a függöny, nem lehet különbséget tenni a színpad mélye meg a nézőtér feszült figyelmével telített sötétség között, és az evilágit a túlvilággal összekapcsoló csendben, miközben a sírásók is abbahagyták a lapátolást és ugyanolyan figyelemmel várták, hogy mi következik, mint a gyászolók, Gádor nagyon lassan a Bogart-kalapjához nyúlt.

Csak most ne, szorítottam még jobban anyám kezét, ő viszonozta a szorítást, mintha azt üzenné, hogy ne féljek, egy hang sem fogja elhagyni a száját, egy könnycsepp sem fog a szemében megjelenni, nem és nem, már úgy szorította a kezemet, hogy fájt, s tudtam, az ő ujjainak még jobban fáj. Gádor lassan emelte le a fejéről apám kalapját, összecsapta a hüvelyk- és mutatóujját, hogy még lassúbb legyen a mozdulat, a gödör fölé tartotta legalább tizenöt-husz másodpercig, aztán azzal a sötét tónusú suttogással, amivel a nézőtér leg-távolabbi pontját is tévedhetetlen biztonsággal tudta becélozni, azt mondta, ez a tiéd...

Beszólva a gödörbe, mint valami rendezői instrukciót, éppen csak odavetve hozzátette, öregem, ezt azóta tulajdonképpen kizárólag neked lett volna szabad viselned.

Függöny le, taps!– súgta valaki a hátsó sorokban.

Gádor megfordult. Lebotorkált a hant mellől. Sápadt volt. Magányos volt. Elveszítette az uralmát a végtagjai fölött. A lábai majdnem összeakadtak, a tekintete tétova volt, mint aki nem tudja, hogy hol van, hogy ki ő valójában, a tekintetéből úgy éreztem, hogy azt, aki volt, ő maga szétszerelte majd újra össze kell raknia, de még nem tudja, hogy mikor, hogyan és egyáltalán sikerülhet-e neki.

Át akarta tekerni a kendőt a nyakán, de a felhajtott ballongallér megzavarta, belegabalyodott a mozdulatokba, nem törődött vele hogy a sírnál áll és sokan nézik, kibontotta a kendőt, lehajtotta a ballongallért, úgy tekerte a nyaka köré, odalépett anyámhoz, mellé állt, belekarolt a másik oldalra.

Nemsokára elindult mindenki a kijárat felé, kis csoportokban a sírok között. Gádor velünk jött. Nem karolt ki anyámból, aki talán kissé erősebben támaszkodott rá, mint rám, tudtam, hogy most nem szeretne megválni tőle, mert talán Gádor jelenléte, minden lépés visszaút lehet a számára, nem lehetett erről beszélni, mintha nem is az anyámat vezetné, aki csak öt évvel volt nála fiatalabb, hanem a saját anyját. Körülpillantott. Újra olyannak láttam a tekintetét, mint a legnagyobb szerepeiben, amikor elnézett a végszavazó partnere válla felett és megjelent előtte a szerepében megírt sors láthatatlan szerkezete. Még évekkel előbb az egyik ligeti sétánkon történt, tudja, hajolt az arcomba,

a Rómeó végén azt érzem, hogy az előadás első pillanatai nem három órával előbb történtek meg, hanem nagyon régen, az életem szakadéka választ el azoktól a percekől, amikor mélázva, álmodozva beléptem Verona terére, azt érzem, hogy valami beteljesedett azóta, tudja, ilyenkor az ember megérzi a darab szerkezetét, amely előadás közben elhomályosul, el is kell, hogy homályosuljon, mert nem megvilágosuló szerkezetet játszunk, hanem ismeretlen pillanatok, de mégis ezek nélkül a megvilágosulások nélkül, amikor egyszerre rálátunk a szerepbeli sorsunkra, semmit nem ér az egész, mondta ugyanazzal a pillantással, amivel most anyámba karolt. Jöttünk hárman a tömegben. Sokan néztek bennünket, nemcsak Gádor miatt, voltak ott apám egykori színészei közül többen, ismerték anyámat, a régi időkből is, a koncertdobogóról is, s habár harmincöt év után nem szokás senkit özvegynek tartani, hiszen anyám már apám halála után sem az özvegy életét élte, ám most, talán az öltözéke, talán Gádor jelenléte miatt láttam, hogy hozzákötik őt a múlthoz, a Simi búcsúztatásán át régi színházi estékhez és nekem is jutott a pillantásokból.

Lehet, hogy a temetőből kifelé vezető lelassított, néma utunkon született meg bennem a sejtés, hogy minden visszavonhatatlan, ami történt velem, a töredékek összerakhatatlanok, semmi nem marad meg annak, amilyennek éreztem, minden csúszik ki, hiába kapok utána.

Sáríka a temető kapujában állt. Már láttam őt a ravatalozónál is, visszahúzódott a tömegben, ami persze azt jelentette, hogy így még többen bámulták. Sima fekete köpenykabátot viselt. Kapucnis kabátka volt, a kapucnit a ravatalozó előtt és a sírnál magára húzta, amitől egészen áttetszőnek, talányosnak és minden hivalkodás nélkül is színpadiasnak látszott a jelenléte, mégsem volt benne keresettség.

A kapuban már visszacsúsztotta a vállára a kapucnit, mosolygott hár munkra, ahogy közeledtünk, a mosolyában nem volt vidámság, semmiféle szín, ami nem illett a temetőhöz, gyengédség, szolidaritás volt benne, a befogadás volt a mosolya az ő királynői birodalmába, a jólelkek néma gyülekezetébe, ezzel a mosollyal mondta Gádornak, nagyon szép volt, Jánoska, őszinte... hiteles...

Mint végszó, amire reagálnia kell.

Megálltunk.

Gádor még mindig nem karolt ki anyámból. Sáríkával is akart néhány szót váltani. Olyan hangon kezdtek beszélni, mint valóban egy színházi próbán, amikor ők rögtön megérik, ha egy végszóban hamisság van, arra csak hamisan lehet válaszolni. Sáríka szavai vitathatatlanná tették, hogy Gádor ott a sírnál valami olyant indított el, amit folytatni kell, vagyis Sáríka kinyilvánította, hogy a mozdulat, a kalap sírba hajítása, a kísérő szavak a köznapi ember számára lehettek talán teátrálisak, de ő egy magasabb mérce szerint egyáltalán nem minősíti annak. Annyira már járatos voltam a világukban, hogy tudtam,

ha színpadiasnak érezte volna, mást mond, de nem, a szó és a mozdulat Gádor búcsújában az ő érzéseit is kifejezte, s miközben Gádornak ezt pár szóval nyugtázta, közben ránk nézett, anyámra és rám, olyan szelíd és mindenre emlékeztető pillantással, megerősítve, hogy amikor azt mondta, Jánoska, azt fejezte ki, amit ki kellett fejeznie, s abban mi ketten is benne vagyunk, mindaz, amit Sárka apám színészeként átélt, az is, amit nekem mondott apám hozzá intézett szavairól, amikor bemutattak neki a főiskola folyosóján, tudja, drága, attól, hogy valakinek az érzése hitelesek, azért gondolatai is lehetnek, s még az is, amit arról mondott, hogy nem merték az apám temetése után kinyilvánítani, hogy, így mondta, a hitleráj miatt nem bírta tovább.

Tudod, beleuntam már abba a bogartságba, mondta Gádor, olyan hangon, mintha leült volna Sárka mellé az öltözőbe, Sárka sminkelne és odavetné, gondolod, hogy annyira rád ragadt, igen, heveskedett Gádor, igen, igen, a körmőmmel kellett lekaparnom, mint egy maszkot. Valóban a maszkjától való búcsút játszott a Simi sírjánál, gondoltam később. Gádor is, Sárka is biztosították erről egymást a temetőkapuban a kölcsönös bólintásukkal. Sárka már másképpen mosolygott, most ő is az elrövedő tekintetével, amivel a régi Belvárosi Kávéház asztalánál amikor a Mészáros előadóestje után mindenki áradozott, ő meg csak annyit mondott szelíden, gondoljátok, hogy ez mind benne volt, hát majd elmondom neki. Ezzel a tekintetével arcon csókolta anyámat is, Gádor is.

A Simi temetése mégis előbb volt, mint a kecskeméti utazásunk, hiszen meséltem róla a vonaton Livnek, még mielőtt elszakoltunk a roncstelep mellett. Lehet, hogy amit elmeséltem, belejátszott abba, hogy belőle meg kicsúszott a Deák téri kalandjának a története.

Mégsem ősz volt, nem tavasz, esős nyáreleje lehetett, a tanyára induló autóbuszon két férfi arról beszélgetett, milyen szert kell a szőlőpermetbe keverni, május talán, mert a gimnáziumban, ahol Gábor apjának a lakása után érdeklődtünk, tanév végi hangulat volt, az igazgatóhelyettes elnézést kért, hogy nem tud velünk foglalkozni az iskolatitkár kereste elő a címet.

Három éve nyugdíjban van. Már öt éve kiköltözött a tanyára. Kerékpárral járt be, amíg voltak órái.

A permetezésről beszélgető két férfira emlékszem. Az alacsonyan szálló felhőkre is. Elszűrítették a tájat, holott minden zöldült. Zötykölődött a kocsi a rossz úton.

Egyre sötétebb lett. Elkerülhetetlennek látszott a vihar.

Már olyan feketék voltak a felhők, mintha a következő pillanatban lecsapna a zápor, de nem tudott esni, villámlást se láttunk, mindenki verejtékezett. Elhallgattak a férfiak előttünk, az asszonyok mögöttünk. Mintha egy repülőgép kezdte volna meg az ereszkedést kényszerleszálláskor, a fülem is be-

dugult, le akartam húzni az ablakot, de be volt rozsdásodva, mozdítani sem tudtam.

Néhány nappal előbb mondtam valamit Livnek apám egykori varsói útjáról, a feljegyzéseit is elolvastuk együtt, azt is elmondtam, hogy próbálta anyám évekkal később megtalálni azt az utcát, Liv talán akkor döntötte el, hogy végre elutazik Kecskemétre mégis, és hurcol magával, valószínűleg akkor, amikor letette apám naplóját, beleült a karosszékebe.

Anyám turnézott, de aznap éppen otthon volt, kopogott, átjött, meghökent, amikor Livet látta meg a karosszékekben. Azt már megszokta, hogy jó ideje én vettem birtokba a karosszéket, azt is, ha jöttek hozzá vagy hozzám, mások is oda ültek, de Liv másképpen ült, hátradőlve, a papucsot is eltolva, a lábait maga alá húzva, úgy ahogy anyám szokott ülni benne. Önfegyelmel barátkozott a látvánnyal. Nem volt a tekintetében tiltakozás. Mintha egy hangot pillantott volna meg. Megpillantani egy hangot, felfedezni egy hangzást, ezeket a kifejezéseket tőle tanultam. Abszolút koncentrációval nézte Livet, amint ugyancsak abszolútnak mondható otthonossággal helyezkedett el a karosszékekben. Anyám pillantása hosszú úton haladt végig. Liv is észrevette, megdermedt, mint akit tetten értek, ugyan miben? amikor végre mozdulni tudott és szedelőzködni kezdett, anyám azt mondta, maradj csak, így tudta, hogy valóban nem lehetett mást csinálni, csak maradni. Nem parancsolóan mondta, nem is beletörődve, még csak olyan hangsúllyal sem, hogy ugyan már miért állnál fel, csak nem gondolod, hogy féltékeny vagyok. Egyszerűen mondta, hogy az a két szó máris elszállhasson.

Azon az estén még beszélünk Livvel anyám útjáról a Skaryszewska utcában. Nagyon figyelt, de egy idő után úgy éreztem, hogy egészen másra gondol. Anyám mesélt a korzóról, mondta, a kecskeméti főtér végén a Cifra palota és a zsinagóga között volt, szombat délutánonként a liceumos lányok sétáltak ott, a gimnazista fiúk kerülgették őket, a bátrabbak meg is szólították a legszebb lányokat. Nevetett, mintha odaképzelte volna magát a kecskeméti korzóra a zsinagóga elé. Biztos voltam benne, hogy az anyja is nevetve mesélte.

Amikor megérkeztünk a kecskeméti állomásra, megkérdeztem, hová akar menni. Először Gábor apjának a címe után érdeklődünk, vagy az anyja, de nem folytathattam, mert közbevágott, előbb menjünk a címért a gimnáziumba, keressük meg a Gábor apját, aztán majd meglátjuk, azt, hogy *majd, aztán*, többször megismételte. Már az autóbuszban utaztunk a záporban láthatatlan tanyák között. Ebben is hasonlítottunk egymáshoz, gondoltam, minden mögött van egy *majd és aztán*...

Mintha hegynek fel haladna, olyanok voltak a léptei, pedig egészen enyhe emelkedőn közeledett a szőlősorok között, hátán a permetezőgéppel. Amikor az utolsó tőkéhez ért, odakiáltott, hogy őt keressük-e. Sürgős? Nem. Várnánk-e

még negyedórácskát, kiáltotta, negyedórácskát, erre emlékszem, azt már később mondta, hogy ott előző nap esett az eső, permetezni kellett az átok adka, így mondta, soha nem hallottam még, az átok adka ellen.

Magas volt, izmos. Ahogy haladt a szőlősorok között, egyik kezével ütemesen mozgatta a permetezőgép hajtókarját. A csuklyás védőruhájában, szája előtt a kendővel olyan volt, mint egy dzsungelharcos.

Kezet mosott. Ruhát váltott.

Elmentünk a gémeskúthoz. Liv még nem látott gémeskutat. Nem karolt belém. Visszamentünk a házhoz. Leült a meszelt falnál álló lócára.

A férfi sárga-kék kockás inget vett fel. Fehér vászonnadrágot, fehér vászoncipőt. Most mint egy teniszjátékos. A haja ősz volt, de a kibukkanó nyugodt fényben szőkének látszott. Nézett bennünket. Nem tudhatta, kik vagyunk, mégis mintha Livet felismerte volna. Tessék, de nem intett a ház felé. Még egyszer azt mondta, tessék, de elállta a kis utat, ami a kerítéskaputól az ajtóig vezetett, tessék, mondják, hallgatom.

Mióta elindultunk Kecskemétre, akár egy idegenvezető irányítottam az utunkat, de amikor felszólított, hogy mondjuk már meg, mit óhajtunk, nem így mondta, de a harmadszori hát tessék ezt jelentette, hátraléptem, és akkor az arcán megpillantottam a változást, mintha megértette volna, hogy ki keresi.

Ketten állnak egymást átkarolva a Pont des Artes-on. A régi fotót később mutatta meg Gábor apja.

A kisasszony a Lívia?

Úgy éreztem, Livnek is jólesik csendben állni. Nem mondta, hogy igen, ő az, nem mondott semmit. Úgy láttam, miközben a tekintetüket egymásra függesztették, eljutottak valameddig és ott megálltak, hogy kipihenhessék egy hosszú utazás fáradalmait.

A házfalhoz kapák, ásók voltak támasztva. Megtisztítva, leolajozva. Mint a glédába rakott csillogó szuronyos puskák.

A betongyűrűben esővíz.

A veteményes megkapálva.

A hársfa alatt egy pad frissen festve.

A kutyaház előtt láncsal a nyakán hatalmas juhász kutya. Nem ugatott meg.

Négy-ötéves fiúcska szaladt át a kétszáz méterre álló másik házból. Volt a kezében egy furulya. Megállt a kút mellett. Megkérdezte, hol van a Péter bátya. Mondtam, hogy bent a házban, dolga van. Megkérdeztem, játszana-e valamit nekem. Azt mondta, most nem, majd este. Elfutott.

Kopogtam az ajtón. Nem hallottam feleletet. Beléptem. Egy fényképet néztek.

Gábor és a barátja, mondta Liv. A férfi elővette azt a képet is, amin Liv és Gábor a Szajna hídján állnak.

Leültem egy fonott karosszékbe.

A szavai ellentétben voltak egymással. Gábort lelőtték az oroszok. Gábort lelőtték a felkelők. Gábor azért szállt fel a teherautóra, mert azt mondták neki, hogy a barátja András is utazik. András telefonálta meg a szüleinek, hogy Gábor disszidált. Gábor ötvenhat októberében ki sem mozdult a diákotthonból. András sem. András Ausztráliába ment, így tudták a szülei. Amit Gábor neki Párizsból írt, arra azért nem válaszolt, mert meg kellett volna írnia, hogy mindent másképpen hallott, de főleg nem akarta megírni, hogy az anyja halálos beteg.

Elrakta egy borítékba a fényképeket. Hozott három pohárkát. Szilvapálinkát töltött. Liv lehajtotta. Köhögött. Próbált nevetni. Nagyon finom...

A férfi kétszer töltött magának. A csontos élek kifehéredtek az arcán. Biztosan jót tesz neki az önállóság, mondta. Járja csak be a világot. Soha nem tudta, hogy mit is akar tulajdonképpen, most majd eldönti. András szülei jó ismerősök voltak. Azt mondják, Andrást is az én fiam keverte bele a harcokba. Ha a diákotthonban voltak, hogy keverhette bele? Töltött. Ötvenhét elején András apja összeírta azoknak a tanároknak a nevét, akik októberben ott voltak a Cifra palotában a pedagógusgyűlésen, ahol követelték az orosz csapatok kivonulását. Ő ott volt nem szólalt fel, de a kezét felemelte, amikor szavazni kellett. Hát ezt az András apja megjegyezte. Ahogy elérte a nyugdíjkorhatárt az András apja, így mondta, mint aki ki sem akarja mondani az egykori barátja nevét, aki hatalommániás volt mindig és persze ő lett az igazgató, azonnal nyugdíjaztatta. Az élettársa, aki a felesége barátnője volt, nem költözött ide a tanyára. A tanya a bátyjáé. Orvos volt. Meghalt. A családja a szomszédos házban lakik. Van egy kisfiú, a bátyja unokája, Ferike, szépen játszik furulyán. Az élettársa nem tudna itt élni, megtartotta a városi lakását, hetente egyszer kijön hozzá. Van televízió is. Reggel hatkor kel, úgy, mint akkor, amikor az iskolába indult. A kutyával is van elfoglaltság. A konyhakerttel is. Főleg a szőlővel. Télen a favágás. Töltött magának. Észrevette, hogy mi nem ittuk meg, amit fél órája töltött ki a poharunkba. Elmosolyodott, akkor először.

Így volt, mondta. Nem tudom, hogy volt. Maguk tudják?

Én ott sem voltam a számára, Liv sem, mégis Liv helyén mintha lett volna valaki, akivel ki akarta magát beszélni. Nem kísért ki a kapuhoz. Állt a megszekt házfalnál. Nem intett utánunk.

Visszamentünk a következő autóbusszal Kecskemétre. Bementünk a főtérig. Balra a Cifra palota majolikamintás homlokzata, jobbra a zsinagóga. Liv sasszézva ugrándozni kezdett, mint gyermekkoromban a Ligetben a földre rajzolt ugróiskolában a kislányok. Nevettem. Ő is nevetett. Néhányan megbámulták. Azt mondta, hogy az anyja is így mókázott itt a barátnőivel, megígérte neki, hogy egyszer végigmegy ugrándoзва a korzón.

Álltunk szemben a zsinagógával, nem a főbejáratával, az a térre nyílt, hanem az egyik oldalsó kapujával. Nem tudtuk, hogy a zsinagóga már régen nem

zsinagóga, hanem a Tudomány és Technika Háza, ezt csak később tudtuk meg, amikor átmentem és érdeklődtem a portán.

Amikor visszajöttem, Liv egy fa mellett állt. Napszemüveget tett fel, mint aki inkognitó van jelen. Nem sütött a nap. A két kis keret nélküli sötét karika takarta a tekintetét. Akkoriban még nem hordtak nálunk ilyeneket. Mint egy távolról érkezett lény, de talán mégis inkább mint egy kislány, aki azt hiszi, ha eltakarja a szemét, akkor nem látják őt. Mintha nem napszemüveget, hanem maszkot vett volna fel, amivel mindentől távol tartja magát. A tartásában is makacsság volt. Keménység. Mintha így akarta volna tudtomra adni, hogy ez már az ő külön utazása.

Soha nem beszélt a légerről, mondta a fatörzsnek dőlve. Nézte közben a Tudomány és Technika Házának a Rákóczi útra nyíló oldalbejáratát. Az anyja mindabból, amit az elhurcolásuk napjától átélt, csak ezt, ezt az egyetlenegyét mondta el, de többször is, mint egy mesét, olyan részletesen mondta el, mondta Liv még mindig nem pillantva rám, és így ő végül is le tudta rajzolni a helyszínt, igen annak alapján, amit az anyja elmondott, amit egyetlen emlékként az elhurcolásukról elmondott. Megmutatta az anyjának a rajzot. Az anyja azt mondta, drágám, nagyon pontos. Ezt mondta, az anyja hangján akarta volna elmondani nekem, lágyan és megbocsátóan, drágám, nagyon pontos, ez megnyugvást jelentett neki, mondta Liv, a két sötét karika mögött láthatatlan tekintettel.

Mielőtt elindították a sárgacsillagosok menetét a vasútállomás felé, ahonnan aztán Kistarcsára, a *mielőtt elindították* ezerkilencszáznegyvennégy június huszonegyedikén volt, anyának olyan rossz az időérzéke, mondta, mindig késik, a családi születésnapok dátumát összekeveri, de erre a napra pontosan emlékszik, *mielőtt elindították* az állomásra, itt állt, ezt rajzoltam le, itt a Cifra palota sarkától nyolc-tíz méterre, harminc, legalább harminc férfit kilökdöstek a sorból, át kellett menniük a zsinagógába, szerencsére volt náluk legalább egy svájcisapka, habár nyár volt, akinél mégsem volt, annak kölcsönadtak azok, akik ott toporogtak. Liv ezt a szót használta, így hallhatta az anyjától, a csendőrök kihordatták a férfiakkal a padokat, a Beretvás Étterem előtt álló szekekről vasvillával szalmát kellett nekik behordani, aztán lovakat vezettek be, és amikor így istálló lett a zsinagógából, visszaterelték a férfiakat a sorba, elindították a menetet az állomásra.

Sokan voltak a téren. A cukrászda teraszán is sokan ültek. Nem mentünk be fagyaltozni.

Másnap Liv azt mondta, letelt a szabadsága, vissza kell utaznia Párizsba.

Csak a következő héten telt le, tudta, hogy tudom ezt, hálás volt, amiért nem említettem.

Köszöni, hogy elmentem veled Kecskemétre.

Már a tanyán is éreztem, hogy elkezdte a búcsút. Ott egy illúziótól, amitől Gábor hiába próbálta megszabadítani. A Cifra palotánál aztán kipergett az ujjai közül megint valami, amit évtizedek óta szeretett volna megkaparintani. Mintha Liv azt értette volna meg, hogy van neki is története, de ez nem az azonosulás, hanem az azonosulás kudarcának a története. A repülőtéren igyekeztem úgy viselkedni, mintha régebbi időnkben volnánk, és máris tervezgetjük a következő találkozást, de éreztem, hogy ez hazugság. Ugyan, Zoltánka, ne légy már úgy elkámpicsorodva.

Ugy mondta szelíden, mint egy húgocska a testvérének, arra gondoltam, hogy ezt a szót nem hallhatta, csak az anyjától, s ahhoz sem férhetett kétség, hogy Liv anyja is az anyjától hallotta, aki talán a mauthauseni láger valamelyik barokkjában mondta ki utoljára.

Látod, el sem vittél a Belvárosi Kávéházba, milyen régen jártunk ott. Mint akinek azok, akikkel egyszer találkozott, a barátai volnának, közéjük tartozna. Mégsem. Lehet, hogy ez is átfutott rajta, de azt hiszem, csak azért mondta, hogy elterelje a figyelmét arról, hogy ez nem a szokásos búcsú.

Holnap add be újra az útlevelekérelmedet.

Ide figyelj, kezdtem, a szavamba vágott, miféle ország ez, add be, miféle ország ez?...

Elhúzódtak az emberek a közelünkből. Vártam, hogy odalép hozzánk egy hallgatag férfi, belénk karol, elvezet, igazoltat, nem bántam volna, nem mondtam Livnek, hogy az istenért, azt se mondtam, hogy csendesebben, mert látam rajta, az elszántságából, hogy elege van ezekből az örökös távollétekből, útleveleügyekből, utazásokból, erősebb már a rémülete, hogy mi lesz vele, ha véget vet annak, amiből elege van.

Volt közöttünk egy megállapodás. Nem beszélünk a búcsúnál, ha egyszer...

Salzburgban az első közös éjszakánkon megkérdezte: élsz valakivel? Azt feleltem, az nem számít. Nevetett: én is... nekem sem számít.

Nem Gábor lehetett, akire gondolt, a becsekkolása előtti utolsó másodpercekben jutott az eszembe, hogy az nem Gábor lehetett, hiszen Gábor akkor már úton volt Algéria felé, talán éppen akkor itta Perpignanban a vietnami étteremben a vörösborot azzal a lánnyal, Livnek a fogorvosa után, Gábor után, vagy talán mellett, volt mégis valakije, aki ugyanúgy a „nem számít” kategóriába került, amikor lefeküdt velem, mint a számomra azok, akik az idő tájt éppen hozzátartoztak az életemhez.

Egyszer a Hajós utcában hirtelen ült fel éjszaka az ágyban. Ide figyelj, Zoltánka, kelj szépen fel, írd fel egy papírra azoknak a nőknek a nevét, akikkel lefeküdtél, mióta megismerkedtünk. És te? Ha leírod, mondta, akkor majd én is...

Sokáig ültem az íróasztalnál.

Írjam már, írjam csak, a csípőig felhúzott nyári takarót letolta magáról, a combja közé csúsztatta az egyik kezét, na, kezd el már...

Odavitem hozzá az üres lapot.

Ne hazudj, mondta, hazudni csak nekem szabad.

Anyám hozzászokott, hogy Liv egyszer csak megjelenik. Hozzászokott ahhoz is, hogy egyszer csak nincs ott.

Mi van Livvel? kérdezte.

Mondtam anyámnak, hogy azt hiszem, megnősülök.

Közeledett a hatvanhoz. Néha megkérdezte, hogy növecsse-e le az eredetit, az őszülő haját, vagy tartsa meg a vörösesen szőke színt. Már mondani akartam, hogy miért tőlem kérdezi, de olyan ártatlanul kislányos tekintettel nézett rám, hogy megérezttem, azt szeretné mondani, jaj, csak ne tegyél fel kérdéseket, az isten szerelmére, hagyjuk az ügyeket, mármint hogy az ő ügyeit, amelyek kalandoknak már nehezen lehetett volna nevezni, igen, legfeljebb ügyek voltak, de ne, kérte a tekintete.

Mondtam, semmiképpen ne növecsse le az eredeti hajsínét.

Mondtam, nem Livet óhajtom feleségül venni.

Akkor vettem elő újra egy papírlapot. Felírtam az ügyeim, mikor mondtam neki, hogy *ügyeim* szereplőinek a nevét, akkor vettem észre, hogy azt a szót használom, amivel előbb az ő elfutó kapcsolatait neveztem meg magamban.

Komoly arccal tanulmányozta a névsort.

Mégis, kikre gondolsz?

Mindegy, mondtam.

Felállt. Allon csókolt. Persze, hát látod...